

ČESKOSLOVENSKÝ ČASOPIS HISTORICKÝ III,

Prag 1955, sv. 1 i 2, str. 368.

Nešto više od četiri desetljeća je »Český časopis historický«, pokrenut 1894 kao organ Historijskog kluba u Pragu, određivao pravac razvoju češke historiografije u skladu sa shvaćanjima t. zv. Gollove pozitivističke škole. Učenici Jaroslava Golla, osnivača moderne historijske nauke u Čeha — naročito J. Pekař, V. Novotný, J. Bidlo, J. Šusta, K. Krofta i dr. — utisnuli su jak pečat svemu radu na proučavanju češke povijesti, a njihovim je stopama nastavilo da korača i mlađe pokoljenje historičara, među kojima su se isticali V. Chaloupecký, K. Stloukal, O. Odložilík i drugi. Zahvaljujući njihovoj širokoj znanstvenoj i organizacionoj djelatnosti, češka je historiografija postigla visok nivo u uže metodičkom i stručnom pogledu, ali je u idejnom pogledu nosila izrazito buržoasko obilježje. Štoviše, u radu J. Pekařa, nesumnjivo najznačajnijeg od sviju njih, snažno su se odražavala nazaranja najkonzervativnijeg dijela gradske i seoske buržoazije, s idejnom podlogom u katolicizmu. Premda se Pekařovo stanovište ne može smatrati karakterističnim za svu suvremenu češku historiografiju (umro je 1937), ipak je ona, i politički i idejno, bila tuđa marksizmu i materijalističkom shvaćanju povijesti.

Tek je J. Slavík, polazeći s filozofskih pozicija T. G. Masaryka, nastojao da u češku historiografiju unese sociološku metodu, upozori na potrebu klasne analize u rješavanju konkretnih problema (Husitská revoluce, 1934) i istakne neophodnost dubljeg proučavanja teoretske podloge u historijskoj spoznaji. Premda idejno i politički nije bio sklon marksizmu, smatrao je historijski materijalizam jedinom doista znanstvenom metodom. Svoja je shvaćanja teoretski najbolje izrazio u spisu »Povijest i današnjica« (1931), u kome se odlučno odupro Pekařovoj negativnoj ocjeni husitskog pokreta i s njome tijesno povezanoj interpretaciji »smisla češke povijesti«.

Slavikova opozicija prema tadašnjem stanju u češkoj historiografiji uopće dala je poticaj grupi mladih povjesničara — među kojima je po svome dotadašnjem radu bio najpoznatiji V. Čejchan — da 1936 istupe kao zasebno organiziran radni kolektiv (Historická skupina) sa svojim samostalnim organom, tromjesečnikom »Dějiny a přítomnost« (Povijest i današnjica). Od starijih povjesničara pridružio im se, na njihov poziv, i J. Slavík, koji je u novom časopisu nastavio svoju borbu i u prilogu: »Marksističko shvaćanje povijesti i historijska nauka« odlučno zastupao gledište historijskog materijalizma.

Sa tri svoja broja (294 str.), koliko je moglo ugledati svijetlo 1937 i 1938, uoči Münchenske krize, novi časopis, zasnovan kao zbornik, značio je za češku historiografiju nesumnjivo osvježanje svojom tematikom i teoretskom usmjerenošću, kao i interesom za suvremena zbivanja i razvoj historijske nauke u svijetu. Među ostalim priložima, V. Čejchan je pokrenuo reviziju dotada uvriježene ocjene čeških radikalnih demokrata 1848/9, suprotstavljajući joj dobro obrazloženo mišljenje, da su se smjernice historijskog razvoja jače izrazile u njima negoli u njihovim liberalnim protivnicima, po kojima je češki »udio u revolucionarnom pokretu evropske demokracije« bio ustvari kontrarevolucionaran; a V. Husa je u članku: »Klasne borbe — tabu čehoslovačke historiografije« postavio »sustavnu reviziju čehoslovačke povijesti sa stanovišta klasnih borba« kao jedan od najaktuelnijih zadataka nauke, kome

treba pristupiti sa »svestranim poznavanjem proizvodnih i ekonomskih uvjeta u pojedinim historijskim razdobljima«.*

»Historická skupina«, koja se pojavila neposredno pred I. kongres čehoslovačkih povjesničara 3.—6. V. 1937, bila je idejno i praktički bliska radničkom pokretu. Zbog toga se ona u postmünchenskoj Čehoslovačkoj, u kojoj su reakcionarne težnje sve više prožimale javni i kulturni život, nije mogla više održati.

Ali ni »Český časopis historický« nije mogao dugo preživjeti katastrofu Čehoslovačke republike 1939. Tek poslije oslobođenja zemlje ispod vlasti nacista pristupilo se njegovoj obnovi, pa je časopis 1946, s godištem XLVII, nastavio — poslije gotovo šestgodišnjeg prekida — svoje izlaženje.

Razdoblje nacističke diktature zakočilo je daljnji razvoj češke historiografije, a u isto je vrijeme obilježilo i značajnu smjenu generacija. Poslije Pekařa je u idućih deset godina nestajao jedan po jedan predstavnik Gollove škole; neki su pomrli za rata, drugi neposredno poslije njega (Šusta, Krofta), a znatan broj ih je, uz mnoge mlade historičare, stradao od nacističkih persekucija. Kako su nacisti zatvorili i oba češka sveučilišta, prekinut je i kontinuitet u odgoju mlađih naraštaja, pa je poslije oslobođenja trebalo u mnogom pogledu početi iznova. Teška iskustva iz vremena nacističke okupacije odrazila su se na daljnji rad Historijskoga kluba i pravac uređivanja njegova časopisa u smislu nekih od osnovnih ideja »Historijske skupine«. U redakcionim krug obnovljenog ČsČH ušla su također dvojica od četvorice urednika časopisa »Dějiny a přítomnost« — V. Čejchan i J. Charvát.

Politički razvoj, koji je poslije 1948 doveo do sve tješnjeg vezivanja sa Sovjetskim savezom i usklađivanja unutrašnje strukture s njegovim oblicima života u svakom pogledu, prekinuo je odjednom taj rad, koji je u osnovu ipak nastavljao tradiciju predratne češke historiografije. Časopis je obustavljen i, po uzoru na Historijski institut Akademije nauka SSSR, zamijenjen 1953 dvomjesečnikom »Československý časopis historický«, kao organom Hist. ústava Čsl. Akad. znanosti.

Ali se promjene nisu ograničile samo na taj organizacioni oblik historijske djelatnosti. Dva posljednja sveska novoga središnjeg časopisa čeških i slovačkih povjesničara, koji nam je tek sada postao pristupačan, dokazuju, da je stara generacija čeških povjesničara velikim dijelom potisnuta iz javnog života, a da su njezino mjesto zauzeli donedavna još nepoznati predstavnici mlade generacije, koji ne samo idejno nego i politički pripadaju Komunističkoj partiji. Vezu s nekadašnjom »Hist. skupinom«, na koju se ČsČH nesumnjivo nadovezuje — iako ih oštro razdvaja prije svega različit odnos prema Masaryku i njegovoj idejnoj baštini — predstavljaju dvojica članova redakcije časopisa »Dějiny a přítomnost«: V. Husa, član red. vijeća novog časopisa, i J. Pachta, njegov suradnik.

Međutim, odlučna uloga u daljnjem razvoju češke historiografije pripala je danas Josefu Maceku i Františku Grausu, docentima praškog sveučilišta i dopisnim članovima Čehoslovačke akademije nauka. Macek je direktor akademijina Hist. ústava, a Graus njegov zamjenik i usto glavni urednik ČsČH. Prvi intenzivno proučava husitsko razdoblje češke povijesti, o kome je posljednjih godina dao više značajnijih radova, naročito: Husitské revoluční hnutí (1952) i Tábor u husitském revolučním hnutí I-II (1953 i 1955); drugi istražuje socijalne odnose uoči husitskog

* Spomenute priloge, uz druge, prikazao sam opširnije u časopisu »Savremenik« (Zagreb) XXVI, 1937, 457/8, i XXVII, 1938, 478/9.

pokreta (Chudina městská v době předhusitské, 1949) i razvoj češkog sela (Dějiny venkovského lidu v Čechách I, 1953). Obojica, osim toga — po svom položaju na čelu Hist. instituta — upravljaju organizacijom svega znanstvenog rada na području češke historiografije.

Prema izvještaju, koji je Macek dao u ČsČH III, 363—365, spomenuti je institut podijeljen u pet odjela: 1) feudalizma, 2) kapitalizma, 3) predmünchenske republike, 4) narodne demokracije i 5) historijske geografije. Glavna mu je zadaća, da izradi »Pregled čehoslovačke povijesti«; dosada su, poslije mnogih diskusija u najširem krugu historičara i uz suradnju stručnjaka iz Sovjetskog saveza i drugih istočnoevropskih zemalja, objelodanjene teze za I. dio (do uoči 1848), a uskoro treba da izađu teze za II. dio (do 1918). Ove godine ulazi u štampu i I. dio samog Pregleda. Taj rad teče usporedo — i zacijelo po nekom jedinstvenom planu — s radom na sličnim sintetičkim djelima u SSSR, Poljskoj i Istočnoj Njemačkoj. Daljnji plodovi takve suradnje treba da budu međunarodni zbornici o odjeku husitskog pokreta izvan čeških i slovačkih zemalja, za koji je temelj položen na konferenciji potkraj 1954, i o razvoju kapitalizma u Austro-Ugarskoj, na čemu, uz akademijin institut, radi i »Ustav dějin« KP Čehoslovačke.

»Československý časopis historický« nije dakako jedini historijski časopis u Čehoslovačkoj, ali je samo on jedinstveni organ češke i slovačke historiografije. Zbog toga se među članovima red. vijeća nalazi i direktor Hist. instituta Slovačke akad. znanosti, L'udovít Holotík. Časopis ima, prema tome, službeni karakter, i na njegovim se stranama odražava današnja politička linija KP Čehoslovačke.

Na pragu III. godišta, redakcija se u uvodniku sama kritički osvrnula na rezultate svoga dosadašnjeg rada. Premda općenito konstatira, da se nivo časopisa uzdiže, ipak uočava kao njegove nedostatke: »izvjesnu opasnost zaostajanja u starijoj povijesti, gdje oskudijevamo na znanstveno kvalitetnom podmlatku«; činjenicu, da se »pažnja, koja se obraća najnovijoj povijesti, očituje dosad u mnogome samo u kvantiteti članaka, nipošto ne u njihovoj kvaliteti«, a da je tematika poslijeratnog razvoja u Čehoslovačkoj potpuno zanemarena; da je borba protiv »masarykovske legende« u časopisu tek načeta, a obrađivanje teoretskih problema zapostavljeno; razmjerno nizak nivo recenzija, u kojima većina recenzenata postupa »prema ustaljenoj shemi: najprije prikaže ukratko sadržaj rada, a zatim rad u cijelosti pohvali i istakne tek nekoliko nebitnih pogrešaka«; napokon nedostatak borbenosti uopće, koji proizlazi iz »nedovoljne ideološke zrelosti«.

Gotovo četiri stotine strana prvih dvaju svezaka III. godišta potvrđuju uglavnom ispravnost ove autokritike. Od članaka se svi osim dvaju odnose na probleme najnovije povijesti, t. j. razdoblje od kraja Prvog svjetskog rata dalje, koji još i danas imaju izrazito političko značenje. A. Šnejdárek daje »Prilog pitanju razbijanja jedinstva Njemačke u razdoblju prije postanka separatne 'bonnske' države«. J. Kořalka želi da objasni, »Kako je njemački narod u Čehoslovačkoj postao plijenom fašizma«. I. Stanek piše o »Vatikanu, savezniku l'ud'actva (t. j. slovačkoga Hlinkina pokreta, J. Š) i tzv. slovačke države«. A. Gajanova obrađuje »Udio slovačke pučke stranke u fašističkim nastojanjima čehoslovačke buržoazije u razdoblju gospodarske krize«, t. j. 1930—33. V. I. Klokov, ukrajinski historičar, prikazuje »Udio Čeha i Slovaka u partizanskim borbama na Ukrajini i u Bijeloj Rusiji u godinama Velikoga domovinskog rata Sovjetskog saveza«.

»Narodnosno pitanje u godinama 1905—1907« u Češkoj predmet je rasprave O. Kodedové, koja upozorava na »dubok utjecaj prve ruske revolucije (podcrt. od

autora; J. Š.), čiji je snažan odjek u godinama 1905—1907 potakao revolucionarni zamah među najširim slojevima radnog naroda u Austro-Ugarskoj i s osobitom se izrazitošću očitovao u češkim zemljama«. Svega jedan prilog ulazi u pitanja srednjovjekovne povijesti: »Narodnosno pitanje u husitskom revolucionarnom pokretu« od J. Maceka.

Ta se rasprava odlikuje temeljitim poznavanjem vrlo složenih problema češke husitske revolucije i ispravno rješava jedno od najvažnijih pitanja u njezinu proučavanju i konačnoj ocjeni. Macek ne odriče »narodnosnoj« ideji — »narodnošću« naziva on »etničku jedinku u razdoblju pretkapitalističkih formacija i poglavito u doba feudalizma« — golemo značenje u postanku, usponu i ratničkim uspjesima husitskog pokreta. Ali polazeći od klasne analize toga pokreta, on je dovoljno uvjerljivo dokazao, da »narodnosna« ideja nije imala isti karakter u različitim klasa češkoga društva i da je pučka komponenta u tom pokretu — od njezina samostalnog nastupa 1419 do katastrofe husitskih »bratstava« kod Lipanâ 1434 — bila dosljedno tuđa svakoj nacionalnoj mržnji, pa i prema njemačkom narodu. Upravo činjenica, da je husitski pokret bio prije svega jedna socijalna revolucija, objašnjava kako njegov tolerantan odnos prema njemačkim istomišljenicima u zemlji tako i njegovo nastojanje, da poslije 1426 svoje ideje proširi i u susjedstvu, naročito njemačkom. Ondje su one doista naišle na jak odjek među seljacima i gradskim pukom.

Macek, usto, konstatira, da »narodnosna« ideja nije u razvoju cjelovitoga husitskog pokreta imala uvijek jednak udio; da narodnosno pitanje, »kako u programu husitske građanske opozicije, tako prije svega u programu siromašnih husitskih slojeva g 1419 pa sve do početka 1420 ne izbija nipošto nekako naročito na površinu, da se nalazi među husitskim zahtjevima, ali da je podređeno klasnim zahtjevima husitskih stranaka«. Međutim, s prvom križarskom vojnom 1420 »protivufeudalna borba husita dobila je obilježje rata za obranu naroda«, postala »domovinski rat«. A upravo su »izbijanje husitskoga revolucionarnog pokreta i obrana domovine od križara učinili kraj i onim ostacima naprednosti, koje je još u sebi imalo feudalno rodoljublje, feudalni patriotizam«.

Premda se Macekov prilog po svom ulaženju u duboku prošlost odvaja tematski od ostalih priloga, ponajviše s vrlo aktuelnim obilježjem, ipak ispunjava i on jednu konkretnu političku potrebu: da i u češkoj revoluciji XV. st., tom nepresušnom izvoru revolucionarnih tradicija, nađe idejno opravdanje za tijesnu suradnju naroda u t. zv. zemljama narodne demokracije, a napose češkog i njemačkog naroda. Uostalom, Macekove su teze poslužile kao podloga za diskusiju na sprijeđa spomenutoj međunarodnoj konferenciji o odjeku husitskog pokreta vani, a polazna im je točka Staljinovo shvaćanje narodnog pitanja.

S njemačke strane potkrepljuje takvo prilaženje zadatom problemu obračun H. K ö p s t e i n a sa »Shvaćanjem narodnosnog pitanja i narodnog pokreta u Češkoj 14. i 15. st u zapadnonjemačkoj historiografiji poslije g. 1945«.

U rubrici pod naslovom »Materijali«, u kojoj redakcija publicira one priloge, kojima — zbog oskudnih predradnja u dosadašnjem znanstvenom razvoju — nedostaje karakter sistematske obradbe postavljenog problema, izašli su u dva ovogodišnja sveska članci: »O zarađivačkoj djelatnosti članova parlamenta u izbornom razdoblju 1929—1935« od A. T e i c h o v e, i »Upotreba parnih strojeva u industriji čeških zemalja u razdoblju do nastupa imperijalizma« od J. P u r š a.

Rubrika »Recenzija« je još uvijek dosta oskudna i po tematici ocijenjenih radova također ograničena gotovo isključivo na noviju i najnoviju povijest. Taj nedostatak nadoknađuje ponešto obilatija rubrika »Vijesti«, u kojoj, osim različitih bilježaka, ima i kraćih ocjena. Ali, ma koliko ona pružala čitaocu zanimljivih informacija različite vrste — pokatkad i u odužim priložima — ipak se i ona ograničava isključivo na historijsku djelatnost u zemljama »sovjetskog bloka«. To dakako vrijedi i za posljednju rubriku »Kronika«, u kojoj se izvješćuje o različitim akcijama (konferencijama, diskusijama i sl.) na području historioграфске djelatnosti.

Zaključujući ovaj osvrt, ne možemo se oteti utisku, da se i historiografija u Čehoslovačkoj nastoji još uvijek čim više, pa i u različitim pojedinostima organizacione i istraživačke djelatnosti, prilagoditi uzoru sovjetske nauke. Odatle nesumnjivo pragmatički karakter članaka u prikazanom časopisu, njihovo počesto žurnalističko obilježje u načinu obradbe i izražavanja (usp. također naslove nekih priloga!), zanemarivanje problematike, koja je starija od sredine XIX. stoljeća, tjesnogradno zatvaranje u politički okvir »sovjetskog tabora«, pozivanje na Staljinove formulacije, općenita slabost znanstvene kritike i t. d. Ne želimo time reći, da smo ovdje, u Jugoslaviji, uspjeli da izbjegnemo sve te smetnje za normalan razvoj znanstvenog rada — one velikim dijelom potječu i kod nas od nedavnoga sovjetskog naslijeđa — ali od češke historiografije, koja je imala izvanrednih uvjeta za daljnji slobodniji razvoj, očekivali bismo više samostalnosti.

Jaroslav Šidak

ACME. ANUALI DELLA FACOLTÀ DI FILOSOFIA E LETTERE
DELL'UNIVERSITÀ STATUALE DI MILANO

vol. IV fasc. 2—3, 4 (maj—avgust, septembar—decembar 1951), vol. V, fasc. 1—2 i 3 (januar—avgust, septembar—decembar 1952), vol. VI, fasc. 1 (januar—april 1953).
Milano, Università degli studi di Milano, 179—490+642+1—171; 8°.

Od 1948 g. počeli su, kao četvoromesečni časopis, da izlaze Anali Filozofskog fakulteta Milanskog sveučilišta. Ovo univerzitetsko glasilo bez velikih pretenzija i rezultata ipak treba obznaniti našoj publici, koja u njemu može naći obradu onih pitanja koja i nju u detalju interesuju. Kako se radi o organu ustanove sa većim brojem različitih naučnih disciplina, ovde će se dati samo parcijalan prikaz, prikaz onih članaka koji mogu interesovati historičare. No, pre toga nekoliko opštih impresija. Nekako se i suviše oseća prisustvo onih pitanja i one literature koja je vezana za univerzitetske kurseve, a nikako, ili izuzetno, šireg i slobodnijeg zahvata i otvaranja novih tema; po formi to su sitni prilozi, često komentar na nečije mišljenje ili kakav sitan fragmenat, — puna korpa iverja.

Članci iz oblasti antičkih studija su sledeći: A. Grilli, *Otium cum dignitate* (IV 2, 227—240); L. Dossi, *Sv. Ambrozije i sv. Atanasije u De Virginibus* (IV 2, 241—262); U. Pestalozza, *Mediteranski religiozni svet u Homerovoj Odiseji* (IV 2, 303—25); M. Marconi, *Mit i civilizacija* (IV 2, 327—30: žena božanstvo); A. Grilli, *Plutarh, Panezije i sud o Aleksandru Velikom* (V 3, 451—8); G. Birachi, *Grčka piraterija u Tukididu* (V 3, 471—7); I. Calabi, *Beleška u Ps. Demonstenu XVIII. 15. »Zajednička garda« u Grčkoj u godinama 338—323* (V 3, 479—84); M. A. Levi, *Oktavijan i uspomena na Julija Cezara* (V 3, 485—91); I. Beretta, *Inkorporacija »Salassi inco-*

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA VIII.

1955

BROJ 1—4

N A K L A D A »Š K O L S K A K N J I G A« / Z A G R E B

Redakcioni odbor

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB